

עתלית קודם לכן. קפריסין — ערב ארץ-ישראל — הגיע שיד המרי אל מעבר לימים. מעפילים יכלו לצאת לדרך מתוך בטחון, שאם לא יצליחו לפרוץ את ההסגר בחופי המולדת, עלי-כלפנים, יגיעו לארץ — דרך קפריסין. מיזמת באוויץ סוכלה ע"י מחנה המעפילים הנוער, אשר הודרך ע"י כוחות המרי של "ההגנה". יהודים שהפליגו לים מובטח היה להם שסוף דרכם במולדת. הבריטים גאלצו להאריך את חזית מלחמתם עד לארצות-המצא של התעפלה העברית, לפרוש רשת של ריגול, להתערב התערבות ישירה בארצות המערב ולהעמיד במבחנים עריצים ממשלות אשר ביקשו הפוגה מהמתנות לצרבי יצוב יחסייהם עם החוק. כל אלה לא עטרו להם.

בחשטר המיכסה החדשית

כתום מאבק-הגבורה נאלצה קפריסין לרדת לחייו-חולין ינעים בין הגדרות. המיכסה החדשית של 750 סרטיפיקטים, עם היותה ויתור למעפילים, במגמה להרגיעם, דעיון שטני היה צפון בה. היא נועדה להיות תפוח-המריבה העשוי לפורר את הגוף תמלוד כנגד שלטון הגידוש, ולהפכו לאספוף העט על מעמ רשיונות הגאולה תוך אכילת איש בשר רעהו. נוסף לכך נועדה המיכסה להיות כלי-אדעם לקליטת המרירות של המחנה, בהיות הסרטיפיקטים בדרשות המוסדות היהודיים, הם אחראים לחלוקתם.

--- במצב זה נועד תפקיד חדש ל"הגנה" — לעמוד בפרץ. שליחי הפלמ"ח במחנה היו הפשיים מאותן התכונות המציינות, מושלים צבאיים באומות העולם. עממיותם, היותם הם עצמם פעילים-חלוצים, ברית-האחרונה שהיתה כרותה ביניהם לבין המעפילים בדרך המאמץ והתלאה — הכשירו אותם למילוי תפקידם בתוך ציבור מרוט-עצבים ומסוער אשר נמצא מעבר למאמץ-כוחו-העליון, בהשכילם להישען על התנועות החלוציות וקיבוציות, הצליחו לרומם את הרוח במחנה ולארגן אותו מבהינה ציבורית. כבר נמצאה אותה שעה משלחת סן הארץ במחנות, אבל למגע הישיר של הבחורים עם המעפילים נודע ערך מכריע.

אולם הרבה סכנות היו כרוכות בה במיכסה להתפתחותם ההברתית של האנשים. האנשים נרגעו, בהיחוס במחיים בעליה לכשיגיע תורם. לאחר המתחות לארץ-שיעור ויתה בהרגעה זו התפרקות מכל שאיפה, דצון לא לעשות כלום, ואפילו יחס אדיש למפעלי יסוד של הסתנה. מאידך, השפיע חשבון המיכסה הזעום על אנשי האניות המאוחדות. רוח של ציניזם מקפיאה והורסת. האנשים, אשר השבונם המשוער מזה למעלה מעשדים חודש עד לכוא תור עלייתם, התבצרו ב"הכרתם" כי עוד יספיקו עד או כהנה וכנהנה, ובינתיים ירדו איש לאהלו ושקעו באפס-המעשה של חיי מחנה נדוד.

מאידך, התריפה בעיית ההזות של המחנות והטרידה, ומחשבת המוסדות — הפעם היה ניכר כבר רישומה של המשלחת התנועתית הארץ-ישראלית — היתה מדוכות מביב טלחמה על תנאים, בעיות כלבלה ותוכן תרבותי יוכייוסי. פה ושם הועלו הצעות מעשיות בשאלות התעמוקה. יש לציין בהכרה מיוחדת את פעולת הג'וינט אשר הגיע במחרה למקום. הג'וינט החזיק את שלד האורגניזם הציבורי של המחנות במסירות ובתכליתיות. היקם מנגנון הקיום העצמי — המחסנים, מומרות-הרפואה, בתי-הילדים, הייצוג. הודות לשהופות המכסימלית וללא לאות בין הנהלתו הדיניפית והנלבבת לבין המשלחת הארץ-ישראלית של התנועות ההתישבחותיות, הותווה קו ארץ-ישראלי חלוצי בפעולת הג'וינט. התנועה הקיבוצית זקפה את קומת הציבור. בכל מקום שהופיעה — נתקפת האופי הזיבורקטי ש"הלם" את נוף המחנות, והאנשים התחנכו לקוממיות. במחנות לא היתה קיימת אלא סמכות אחת — הסמכות הציבורית.

עם הפלמ"ח בקפריסין

כיצד נפרץ החחסום

המעפילים הראשונים באו בשערי קפריסין בליווי הפלמ"ח. אנשי הגדוד הרביעי הימי עשו עם המעפילים מאמץ לפרוץ את ההסגר, ערכו אתם בתושי הארץ את קרב ההתנגדות לגידוש, ויחד אתם נזרקי אל תוך מחנה-הלא-אבות.

המתנות היו מנותקים ומבודדים מן הארץ, נתונים בין גדרות התיל של הבריטים הסומרות מכלי-משחית. הקשר עם הארץ הומחש רק ע"י המלווים. הם עצמם נותקו מן המוסד אשר שלהם, ונבצר מהם לקבל הוראות. הם הודרכו על-ידי האינסטיטנט של אנשי הנועת המדי, על-ידי ההכרה הפוליטית שנתחשלה בגדוד הימי של הפלמ"ח תוך מאבק עם שלטון הספר-הלבן בתנאים שונים ומשונים, בארצות-המוצא, בחופים זרים, במרחבי הים ובחופי הארץ, בעתות-שער ובחדשי "הפוגה" מדיים. עליהם הוטל להיות המארגנים והמנהיגים הרוחניים. בתנאים המורים עברו המעפילים את הדרך מאירופה לארץ, ואעפ"כ היה מצב-דרוהם טרומם, כשל אנשים היוצאים בראש המערכה. אך למחנה נכנסו המעפילים אחר-אחד, מוכים ומישפלים, כלאחר תבוסה בקרב. אנשי "ההגנה" דאו חפקיד ראשון במאמץ ללכד מחדש את הסתנה המפורד, להשיב את רוחו, לחשל את ההכרה שקפריסין אינה אלא חזליה במלחמה על העליה, אשר לא תיפסק עד אם תסתיים בנצחון.

המתנה טרם עוצבה דמותו: עדיין לא אורגן בפנים ועדיין לא נקבעו יחסיו עם האנגלים הממתיים. האנגלים עשו כל מאמץ לשנות למחנות אופי של קבע ולקבוע כביכול עם המעפילים יחמים תקינים. הם נתכוונו להתחמק מן הקשיים שנכונו להם, אילו נאלצו הם עצמם לקיים את הסדר בפנים, לדאוג לפל ולשלוט על מחנה שאינו מציינת ואינו מקבל את הדין. הם ביקשו לשתד את המעפילים: הציעו להם את עבודות הבנייה במחנות חמורת השילום, הציעו שעשועים, כגון קולנוע, ואפילו דאדו. נוכח פיתויים אלה היה הכרח לארגן את המחנה כציבור עצמאי, שומר על בודרו, לבל יסגיר את עצמו באבק-אדם, מצבם הכלכלי של המעפילים היה קשה ממשוא.

בנסיבות אלו עמדה למחנות הברית שנכרחה בין הפלמ"ח ובין החנועה החלוצית לזרמיה, זו הברית שקיימה בדרכי-הבריחה, שקבעה את משמרה-החיים באניות-ההעפלה. ברית זו קמה מתדש במחנות הגירוש, בעורתה פרץ המרד. הוא היה המשכו הטבעי של קרבה-ההתנגדות ההירואי בחיפה, והוא נערך הפעם בעמדה החיונית ביותר של מערכה ההעפלה. החשולם המוצע תמורת עבודות הבניה במחנות ניצנץ לעיני העצורים כאותה תרב הצורד הטההפכת. הוא הזכיר להם את הפיסות-השוקולד בעת הגידוש בחיפה, את זועת העבודה בגיטאות, בחומר ובלבנים. לא נבנה בתי-כלא לעצמנו — זו השותם הטבעית של אנשי המרי העבדי מהארץ — נקלטה במחנות. ממילא באה התגובה נגד ההכלאה-ההפרדה ונפרצו גדרות-הביניים בין מחנה למחנה. הצעת השעשועים צדבה בפניעתה. המחנה הכלוא ראה את עצמו כתלוג ההעפלה, שהוטלה עליו משימה מכרעת לפרוץ את מחסום קפריסין בכל מתיר. לאחר שפרצו העפילו, איבדו האנשים את יכולתם הפימית לשאח חיי מחנה. הראדוץ נזרק לבריטים חזרה, אל מעבר לגדר: "איננו רוצים לשמוע דבר מלבד שתדורו וארץ-ישראל!" הבריטים נרזעו. מחנה האלפים הממוער, יהודים כלואים המגיבים על שלמונים בבז, שיבשו את השבון המדיניות הברימית לגבי קפריסין. וכך נפרצה הפירצה — הובסחה המי במה החדשית. מר פתח קפריסין והיא חזלה להיות רק מלבורת לעליה. קפריסין היתה לתחנת-קבע, כמו תחנת

האנשים במחנות התחילו להסדר, כאילו אמרו להשלים עם הסיכוי שבישיבת קבע. הדאגה הפרטית להגאת הרגע התחילה להמיר לאט לאט את ההתעלות מימי ההעפלה. אפשר היה לנחש, כי בהתגבר מגמה זו גם מסודות ההווה לא יעמדו, ואף הקרקע לפעולת תרבות רצינית תישמט.

אנשי הפלמ"ח, אשר בעצם מהותם לא יכלו שאת את ההשלמה עם משטר הספור-הלבך בקפריסין, ראו מראש את הסכנות האורכות למחנות, וביחוד לסקפור החלוצי. משטר המיכסה, הם החזירו והשכמ והזוהר את המשלחת, את המוסדות והמעפילים עצמם מפני מפולת רוחנית וציבורית והחלו להתור לדרך של פעולה חזיונית.

הבריטים ראו את מיכסת העליה מקפריסין בפירצה רצינית בקו מלחמתם בהעפלה, אך מבין שלא יכלו למנוע אותה, נהגו בה בשדירות, שלא תתקבל על העם היהודי כשער לעליה. מדי פעם נדחו מועד המיכסה, מדי פעם הועלו הבטחות ולא קיימו, מדי פעם צצו נימוקים אשר שיבשו את החשבון וזרעו אנדרלמוסיה. מעולם לא היה בטחון שואיש אשר תודו לעליה הגיע אמנם יצא את השער. הגרר וצריחי השמידה המוארים, השער והמסומים עוררו חולשה ואזלת היד. גברו המרידות ואיימה לפרק את המחנה לפרודותיו. אינסטינקט "ההגנה" הארץ-ישראלי עמד לו לקומץ האחראים להפוך את המרידה למדי — נגד משטר השירות, נגד ההתעללות בסיוורי המים, הזואר והביקורת בשער, ולהיאבק בעד מיכסה תקינה וקבועה, בעד מדרים תקינים וזכויות אנושיות. וכשהצליחו אניות-מעפילים סאירופה לפרוץ את החסגד ולהגיע ארצה, ואף להוריד חלק מהאנשים — הפכו יושביהם מחנות בקפריסין לבני-תעורבות בנגד המשטר ההעפלה. המרידות שנצטברו הוכנסה לאפיק של פעולות: שבתות מאורגנות ומסומעות, ובשיאן — פריצת הגדר לעיני עתונאי-הארץ. אחד המעפילים נרצח ע"י קצין בריטי בדם קר. שליחי-המדי במחנה לא יכלו לחשות, התגובה לא אחרה לבוא: אנית הגירוש התפוצצה בגמל חיפה, רגע לאחר שתוריה את מסען המיכסה מקפריסין. בתגובה על כך החזרה מלביים לקפריסין האניה השניה שהובילה מעפילים ארצה. ימים רצופים עמדו המחוזרים בלוח שמש הקיץ ובקודר הלילה בפני שעדים מוגפים ואילמים, מטיחים את מדיים ומחאתם בפני שוביהם, — ולשוא.

שורות המגינים

מטפחי "ההגנה" בקפריסין היו שליחי הפלמ"ח לקאדרים שהקימו קראו "שורות המגינים". המשימה היתה להקים כאן כוח מאומן שיעמוד בבואו לארץ לשירות "ההגנה", קבוצה זו אירגנה וקיימה את הבטחון במחנה בתנאים חמורים: בטחון התנועה כלפי שלטונות הגירוש, בטחון המוסדות כלפי ציבור המעפילים והבטחון הכללי במחנות במקרים של מדיבוה, התנגשויות וכו'. "שורות המגינים" נצטרפו לכוה מאורגן במחנות אשר היה מסוגל לרסן כל התפרעות ולהטיל משמעת מלאה של הציבור כלפי המוסדות המוסמכים. האומריטה של הקבוצה היחה ללא פגם. השחלבו בזה אמן בלי גבול והודאה ביכולת הגוף הזה לקיים את מרותו.

דשת הבטחון גילתה והצמידה לגוף "ההגנה" אנשים מספר מקרב המעפילים ואלה היו יסוד לפעולות הכשרה ואימונים במחנה. פעולות האימונים מילאו חפקיד חשוב בהווית קפריסין. זו היחה פעילות, שעה שהכל ישבו בסל; התנועה פיסית על דקע הרפיון מסביב; היצמודה לרוח הארץ במקום שהכל אומר גולה; משטר היים בשעה שהכל מתפקד; מעיין של בטחון מתגבר בתוך ציבור שחלל להאמין בעצמו. ההגנה חישלה את רוחו של איש-המחנות, הכשירה אותו למלחמה על החיים. הפכה

אותו לאדם להחם. היא המהישה מושגי סדר וארגון ההחידה ערכי יושר בקרב ההמונים. המשלחת הארץ-ישראלית של הפלמ"ח, אשר באה למחנות להחליף את מלוחי האניות פיתחה את פעולתה מתוך הנחה עיקרית, שאין ניגוד בין ההתישבות וההגנה, ומתוך דאיתה הערך המשותף התאימה את התבנית למסגרות התיים הקיבוציים, במגמת של החידה לקראת עליית האדם.

שיטת הפעולה היתה פלמ"חית מובהקת: יצירה מוקדמת של כליים, טיפוח קאדר אידיאי של אנשים המסורים לענין עד תום. על יסוד זה אפשר היה לפתח ברבות הימים, פעולה רצינית ויעילה בקרב ההמונים, תוך הבטחת הרמה האידיאית ורוח השורות. מפקד הגודד הימי של הפלמ"ח מצנה רשמית כאחראי על ההגנה. למינוי זה, שאושר ע"י המפקדה העליונה, נודע ערך רב, כי הוא איפשר לקבוצה להופיע במחנות כנגד עוררין מבפנים על הפעולה. אולם למרות האישור הרשמי, נמנעה העזרה הממשית. שליחי "ההגנה" בקפריסין לא התקיימו על השבון הסוכנות. הם נבנסו למחנות בתעודות לא לחם, או דרך הסנתרה, ולא היו להם תנאים מינימליים לתנועה הפשית. שליחים שחורים" אלה היו רתוקים למחנה כמו המעפילים עצמם. גם מבין שליחי התנועה היו כאלה. משענת יחידה נמצאה לפעולה במוסד הסיוע שפעל במחנות קפריסין. המוסד שקיים את מנגנון המחנות — הוא שאיפשר את קיומו של מנגנון "ההגנה". ויזכר הסד ההכנה והעידוד שבאו לקבוצה הפלמ"ח ממנו, סביון שחש מקדוב ובעליל בערך הפעולה הנעשית. האוטוריטה של קבוצת "ההגנה" נקבעה בעיני הציבור בכוח הסמכות של הארץ כולה — הכוח שארגן את הבריתה, הכין את האניה, הוביל אותה, הוכח העומד במאבק עם הבריטים. ואוטוריטה זו נצטיידה בדמיונם של המוני המעפילים בסמכות שלטונית, שמאחוריה כל חילה של הארץ. באותו זמן עצמו לא נמצאו בידי הקבוצה פרוטות-מעט לרכישת מכשירי האימונים הפריטיסיביים ביותר, המורכבים מבין המעפילים, והפריפריה שצמחה בינתיים סביבם. לא הבינו את פשר ההזנחה ברכישת מכשירים, בדאגה לקידום המרי של הענינים, לא העלו על דעתם שאין המוסדות בארץ עומדים מאחורי התפקיד הזה. על רק החשלמה הכללית עם היי מחנות, היי עלבון וצפיה למיכסה, נעמד גם היחס לאימונים. ענין "ההגנה" במחנות הגיע עד משבר. הקבוצה המצומצמת, דללו בחותיה. במלחמה, דו"קישוטי" בטעם מול הכל; מדי פעם נשאלה מהארץ אותה שאלה מרגיזה — מי שלחכם" והיא עמדה להסתלק מן התפקיד הבלתי-סבוקש.

ברנעי שפל אלה ב"שורות המגינים" הופיעה המשלחת הקיבוצית כדרישה לקיבוצים במחנות להעמיד את עצמם לרשות "השורות". המשלחת הארץ-ישראלית ידעה את ערך החינוך להגנה ואת השיבותו בהכשרה לקראת הארץ. התנועה הקיבוצית מילאה תפקיד עיקרי בין נדרות התיל בקפריסין. היא היתה הכוח האידיאי במחנות ונושא הרעיון החלוצי. היא טיפחה את רוח ההתנדבות והאחריות ואת סוהר ויחסיים. בלעדיהם לא תתואר פעולת ההכשרה בקפריסין ברוח "ההגנה".

כך נמשכה הפעולה, גדלה שורת המדריכים, התלכדה קבוצה מסודה לענין מבין המעפילים. מדי פעם נתחדשו נסיונות לחרוג מן הגדרות, והחברים השקיעו בכך את תמציה אמנותם ומסירותם. עשדות הגיעו לשלב מסויים באימוניהם, שהוכשר אותם ברוח להיות חברים נאמנים ובעלי הכרה ל"הגנה" בארץ.

ממחנה גירוש למחנה אימונים

עם פרוץ המלחמה, בעקבות החלטה של ה-29 בנובמבר, באה תמורה יסודית באידיה, בהלך-הרוחות ובתוכן-חיהם של האנשים בקפריסין. הארץ נתקרבה מאוד. החיש

שנתחדד בתקופת-מאסר ממושכת פעל אה פעולתו. האנשים ירעו שעתידיהם המסשי יתרח במלחמה הישוב, והחאזרו באמתה שאף להם יהיה חלק בה. רק בקצות המהנה ניכרו אותה דכאון בשל הגורל הצפוי — למלחמה ולעמידה עד חום — אשר השיג אותם גם בתחנה הטיחלה. דובר הפכריע של הציבור קיבל אה המלהמה בכוח נפשי מתורש. שיר המלהמה ושירת הפארטיון קיבלו משמעות חיה, וכאילו ניתן קרקע לרגלים ונמחחו שמיב מעל לראש. המקל, הסכין, הטופוגרפיה, הקשר, העזרה הראשונה קיבלו מובן מוחשי. נחוצורה תביעה לאימונים מוגברים ומקיפים. להכנה בנשק ממש, להחגיגתה מלאה, לחחשת התור לעליה, להצטרפות אישיה למערכה בארץ.

הגיעו הפאננים. שתי האניוה „פאן-קרשצינט“ ו„פאן-יודק“. והן למעלה מ-15 אלף איש — העליה הגדולה ביותר שידעה ההעפלה העברית. דבר זה המחיש עוד יותר אה עליית הכוח היהודי ואת עובדת המילואים לקראת המערכה בארץ. הוקמו הגשרים למחנות החדשים והושג קשר קבוע בין 14 אלף מעפילים המפוזרים על-פני שמה של קילומטרים מרובעים. אפשרויה הפעולה המרוכזה גדלה, וגם „ההגנה“ ניגשה להרחבה מסגרת-ההכשרה שלה. באניות הגדולות אשר הגיעו ישר לקפריסין, מבלי לעבור אה היפה, באו גם אנשי „המוסד“ למחנות, דבר שהביא בעקבותיו גם אישור וגם תקציב לפעולה.

תנועת „דרור“ סילאה בקפריסין תפקיד שטייע במידה רבה לעליה גורם „ההגנה“ במחנות. התנועה תינכה מראשיתה אה הכריה בקיבוצים ואה הפריפריה סביבה להיות אנשי הירוח בין הגדרות. לחיות אה המעצר כשלב במאבק וכיסוד לצבירת כוח לקראת חיי הגשמה. לא קיבלנו אה דין ההשלמה עם חיי לאגארים, לא השלמנו עם דמות התכרה המסתפקה בשיפור החומר, לא בכענו לאריות-מתיקה של המיכסה. עוררנו והתססנו גילינו דרכים, יזמנו פעולות, ערדנו אה קבוצה הפלמ"ח אשר עם הגולה בקפריסין, נתנו אה מובי האנשים לקורסים להדרכה והעמנום לרשוח פעולה זאת לתקופה ממושכה. וידענו כי אה האנשים האלה לא נפסיד עלידי כך — נפסיד יותר אה האבד רוח העצמאות בציבור. כסיסמה שימש לנו הפסוק מ„מתי מדבר“ של ביאליק: „בין מפלשי עבים שחינו ממקורו הרורו עם כל ושרי שמים“. ירענו שלא נעמוד בזה, אם מסיבי חהיה רוח של ציודק-הדין. לכן לא הסתפקנו בפעולת ההסברה והעשיה בחתומי החנועה. להפנו אה המוסדות הכלליים במתנה לדרך הזאת, העלינו מחשבות לדיון, תלנו תביעות לחלל המחנות, סיענו להקמת הכלים לביצוע.

מועצה התנועה שנחקיימה בפברואר 1948 הכריזה על כל הקיבוצים כמגויסים ונחונים למסעד של כוננות להפקידי המערכה בארץ. „ההגנה“, שהועמדה בפני תביעתה של תנועתנו: „ממחנה גירוש למחנה אימונים“, ועדיין לא היחה מוכנה לכך במובן ארגוני ומבחינה היתסים שהתהוו בקפריסין, באה גם בטידת-מה במוכנה. יום אחד נתבעה לכלול מאוח חברים באימונים, כולם מתנועה „דרור“, במסגרת האימונים. ועשו נסיונות ע"י אחרים לבלום החפרצה וחריגה מחוך התלם ולהשפיע במוסד המרכזי של המחנות על צמצום המסגרת. כן נתגלו גם פעודים ארגוניים לביצוע הקורסים במסגרת מיוחדת זו. אולם ביימתנו ובעזרתנו הושג הדבר. דוגמא זו עוררה גל של התגייסות מקרב הבודדים. כאשר יעזוה החפחות המערכה בארץ את היחס ד-שמי והמקובל, היו הכלים הארגוניים מוכנים, ואלפי חברים יכלו להתאמן במתנה בבת-אחת. האימון עצמו עלה לשלב רציני וחשוב יותר, גדל קצרו המדריכים ומספרם הגיע למאות. התחילה העליה המאורגנת מתוך „השורות“, מחלקות סדירות על מפקדיהן הגיעו לארץ והחייבו לשירות.

הפלמ"ח, רוחו, הישגיו, מסגרתו התברחית וערכיו היו פור חינוך ודוגמא לשורות המגינים בקפריסין. אה הפלמ"ח קיבלו החברים לא בדרך של העמולה אלא באורה בלח-
 ונחונים למסעד של כוננות להפקידי המערכה בארץ. „ההגנה“, שהועמדה בפני תביעתה של תנועתנו: „ממחנה גירוש למחנה אימונים“, ועדיין לא היחה מוכנה לכך במובן ארגוני ומבחינה היתסים שהתהוו בקפריסין, באה גם בטידת-מה במוכנה. יום אחד נתבעה לכלול מאוח חברים באימונים, כולם מתנועה „דרור“, במסגרת האימונים. ועשו נסיונות ע"י אחרים לבלום החפרצה וחריגה מחוך התלם ולהשפיע במוסד המרכזי של המחנות על צמצום המסגרת. כן נתגלו גם פעודים ארגוניים לביצוע הקורסים במסגרת מיוחדת זו. אולם ביימתנו ובעזרתנו הושג הדבר. דוגמא זו עוררה גל של התגייסות מקרב הבודדים. כאשר יעזוה החפחות המערכה בארץ את היחס ד-שמי והמקובל, היו הכלים הארגוניים מוכנים, ואלפי חברים יכלו להתאמן במתנה בבת-אחת. האימון עצמו עלה לשלב רציני וחשוב יותר, גדל קצרו המדריכים ומספרם הגיע למאות. התחילה העליה המאורגנת מתוך „השורות“, מחלקות סדירות על מפקדיהן הגיעו לארץ והחייבו לשירות.

אמצעי, ע"י פגישה יוסיימיה עם אנשי הפלמ"ח, החל מנקודת-היציאה באירופה, דרך האניה, שהיא הנה החוויה השלמת אצל כל אחד מהמעפילים, וכן בחיי ההגנה, שבני הפלמ"ח ובנוחיו משרים עליהם מרוחם, מנסיונם, מהרגליהם ומסגנונם. וכאשר יישאל מעפיל: „מי ארגן, שלח הכין אותך? מי עשך לאישה-הגנה?“ — יענה בהכרח: „הפלמ"ח!“ במלאה שבע שנים לקיום החטיבה נערך בכל מחנות קפריסין מיפגן גדול של היכולה שהושגת. שש מאוח איש השתתפו במיפגן והוכיחו את מיטב ההישגים בכל השטחים. כאן נהגלה לא בלבד החיל הרב שעשה הפלמ"ח בקפריסין, אלא גם יקר-האדם, שנכלא ביד טמאים במחנות, עד לבלי הכר את מהוחו העצמית והיפה. אפשר היה לגלות לא רק יפיו של גוף — אשרינו כי גם זה נוחר לנו על אף הכל — אלא גם חכמה של הרוח. חיזוק-עולמים היא דרך הדוח באדם ביצד נחלכלבו הנעורים על אף חיי הנוועה והכלא. מי שראה המוני קפריסין אלה במיפגן זה של התחדשות-נעורים אינו יכול שלא לתמוה כיצד לא ידע הישוב מה גגו בגולה קפריסין, וכיצד לא נענה זמן רב לחביעות.

באוידה זו בא ה-15 במאי, החאריץ שנקבע לגמד הפיגוי הבריטי ופריקה „אחריוה“ האימפריה לארץ-ישראל. המסונה על מחנות העצורים הביא אה דבר הממשלה הבריטית על שחרור העצורים ומחן רשות להעברתם ארצה. במידה שהסוכנות היהודית חספק את הכלים להעברה. התנהל מ"מ על שחרור הפאננים" למטרה זו. המחנות היו אחוונים איר שקט גובר ויושביהם תבעו לצאח בכל כלי שניהן, ולו גט באויר-גים. אך הארץ היחה שרויה במתיחות מכסימלית עם, הכרות המדינה והקמת הממשלה הזמנית בוכת הפלישה המחואמת של כל ארצה ערב. בא האיים המצרי מתיט ומהאודר.

שתי האניוה היפוח והגאוח „פאן-קרשצינט“ ו„פאן-יודק“ עגנו ששה חודשים בגמל צדדי בקפריסין. א. ונ. אנשי הפלמ"ח, קברניטים צעירים, עזי נפש ומוכשרים הכינו במשך הומן הזה, כשיחוף עם אנשי הפלמ"ח שעברו במחנות, צוות עברי לאניוה מבין יושבי המחנות המעפילים, אשר החליפו בהדרגה אה השכינים, בני עמים שונים, באניה שעמדה חודשים באפס-מעשה. נמצאו אנשים לכל תפקיד ולשדוחים. גם האניות עצמן הותקנו לקראת העברת העולים ועמדו מוכנות לדרך. עם ההכרזה עברו האניות לנמל פאמאגוסטה, ובעקבותיהם ליווי בדיטי חזק. וכאשר החמתמה שחרור האניות לשם החזרת המעפילים, צפה המחשבה למלט לפחות אה האניות הריקות מן השבי. הויכוח סביב שאלת הכלים לתובלה נמשך שלושה שבועות, וכינחיים באה ההודעה הבריטית, שכל המעפילים בגיל הגיוס יישארו עצורים במחנות.

„טוב, שלא נוצל הפך שער אמיים“

שני-מעשר אלף היהודים שנשארו כלואים במחנות קפריסין היו נתונים בהרגשת דכאון קשה. הם ראו אה עצמם מעבר למסילה הגדולה של הצינוחה, הרחק מקווי המערכה בישוב, ללא חפקיד אקטיבי לגבי מדינה ישראל בעצם ימי התהוהחה, בסלים ולא קרואים. הרגשה מדכאה זו נקבה בלב יוחד מבכל זמן אחר. בימי העליה הגדולה והמבחהלת, עם עלייתם של הזקנים, הנועד ובעלי-המוט — החפרצו לשערים פעם בפעם, ואף הבקיעו מעבר לשערים. אלה שנשארו כלואים במחנות היו ממיטב הכוח, במיטב שנוחיהם, והסתערוותם נשברה. נסיונם הנואש נתחדש בכל הודמנות שנפחה איזה שער, אבל הושם לצל תוך עלבון והתעללות. לא היה גם איש אחד שלא סוער באוחם הימים, בצאת ארבע-עשרה אלף איש מיושבי קפריסין, בטקס זה של מריטח עצבים, עשה שהרוחה הרבה בשיכון המחששה עוד יותר אה גור-דינט של הנדונים לשבת והגפירה אה דאכונם.

מתי שמח מעפילי! — כשהוא מקבל מעפילים. כל אגיה שהגיעה לאיי-הגידוש נשאה עידוד למחנה: "המסערה נמשכה לא תוכלו לנו". עוד ב"מ באמי בבוא האגיה "בחדש", כאשר המייגור הבריטי הממונה על השער יצא מכליו: "המטורפים הללו! כלום אינם יודעים שבעוד ימים מספר יושמד כל הישוב היהודי בארץ, למה הם נדחקים?" — גם אז נסכה אגיות-המעפילים מדי ובטחון, כי כאן, בין הגדרות, רגשו בלים של תבועה אשר הלמו בחומות ההסגר.

הנהגה נשמו מבואות האי לא עוד יבואו מעפילים; עולים מפליגים באניות הצי הישראלי החפשי, העוגנות בנמלי המדינה כאין מפריע. הם מפליגים בכל החופים, פרט לקפריסין. מחנות קפריסין מוטלים בצד-הדרך, ללא טעם של תפקיד, תלויים ועוזבים מהמשכמ, העולה גליס-גלים ומצמרף למערכה הנישאה, שבה טעם הדור.

היו חכרים בקפריסין אשר ריצו את "עוף" העפלתם לארץ קרוב לשנתיים. אלה הם מעפילי האניות "מולדת" ו"תיאודור הרצל", האניות שעל סיפונן הניעו הקיבוצים הפולגים, שדידי התנועה מלפני השואה, לוחמי ניטאות, אנשי יערות וקרבות בצבאות פולין וברית המועצות, דאשוני הגרעינים החלוציים שהתלקטו עם הדיפריאציה הגדולה מרוסיה, פורצי הבריחה ושליטי "בקרודותיה", אנשי ההתנגדות הנמרצת בחוף תיפה, אשר בבשו לעצמם תנאי קוממיות יחסית בין הגדרות, והאגיה "מולדת" ההלה מסמלת בקרב אנשי המחנה את אברנם של מעצודי התרבות.

וחרטה מהולה במרירות היתה טפעת בלב המעפיל: "אילו נסמך ענינו לנו, לעצמנו, לא היינו עוד כאן, הארץ, אשר נמעה בנו את הכוח לקום וללכת, שנחנה בידנו את דגל הדרור, שליכדה אותנו קיבוצים-קיבוצים ונפתה כנו ורח-תבועה — היא נטלה על עצמה את האחריות לבסחוננו האישי, את הראגה לסידורנו בדרך, נטלה על עצמה את האחריות על דרכי היציאה, אין די מלים להעריך את הרצון והכוונות שהשקיעה, ההגנה" בהעפלה, אך בו בזמן אנו זוכרים בכאב את התחנות הרבות והמיתרות, שהיינו אנוסים לשהות בזמן מתוך היסוסי-בטחון ומעמי מדיניות גבוהה, שנתיים אלו בחיי ההמונים ומפעילים, אשר לא נוצלו בצורה פוריה, השאירו אחריהם שדה-תרבות של כוח יהודי צעיר ושל תלוציות עברית, אשר ארצנו כה זקוקה להם וזקוקה בתקופת בנין המדינה. ארץ-ישראל דאגה לנו בכוח אותו הכמתון של מי שמאודווי בית, וקדקע משלו תחת רגליו, ועל בן יש לו גם אומץ לשהיה בתחת-ארעי, לא כן אנתנו, הסדק שלא נוצל הפך לנו ער-אָימים. אותנו אותה צמרמורת בראותנו גדר, השנים שעברו עלינו חידדו בנו אינסטינקטים למציאת פרצות וסדקים, ונסעו בנו את הכוח החיוני לפרוץ אף מקום שלכאורה אין לפרוץ אותו, ולאחר שנתיים אלו בקפריסין צורבת ההרגשה: מה לנו שיפורי הכלכלה, מה פעולות התרבות, אם אין תשובה על השאלה הנוקבת: מתי נעלה?"

כיום, לאחר שהוסלו המחנות והאנשים נמצאים כבד בארץ, רשאים אנו לקבוע כי לא היתה הצדקה אובייקטיבית לשיבתה זו של האנשים במשך שנתיים, תבדים אשר התפרצו בלהט חלוצי להעפלה ויצאו אדישים והרסיים מן המחנות, קיבוצים שלמים ודעוניהם שושקו לאבק, המפולת של יקר-המילואים למחנה החלוציות בארץ — כל אלה הם תעודת-יגון מדה על מנת-חלקו של הזומר האנושי בקפריסין בשנתיים אלו, חוסר ההעפלה מקפריסין במשך חודשים רבים, למרות התביעה שבאה מצדדים שונים, התנבם בנו קשות, וכתוצאה ממנו יכזי ענפים חיים שעמדו בעצם לבלבם, עתה עומדים אנו בתוך עליית הרבבות ותוהים: מי ישיב לנו אבירת תבועה שהפילה והניעה לקפריסין?

אחרית הפעולה מפתח על ראשית הדרך, האלפים שהעפילו בדרך עצמאית מקפריסין כתדשים האחרונים הם ערות מאשימה כנגד מניעת ההעפלה ברוב חדשי המעצור.

במנהרות

מאז הושגו היחסים התקינים בין מתנות המעפילים לשלמונות-המעצור על יסוד המיסכה החדשה, התנהל ויכוח גוקב על ההתנהגות היסודית בקפריסין, קצב העליה על-פי המיסכה דן בקפריסין אלפי הברים לשיבה ממושכה של למעלה משנתיים, קבוצת "ההגנה" לא רגעה ולא השלימה. לדעתה היה הכרח שהמעפילים יהיו דרובים וספורים, לכל יחיד פשע הכליאה לזעזע את מצפון העולם, וצריך לדחוק את הקץ. השאלה מהי קפריסין? — האם היא המסך לסלחמת ההעפלה האקמביית, או שעצם הישיבה, ערב ארץ-ישראל" ממפיקה כלהץ ציבורי בדרך לארץ — שאלה זו לא ירדה מעל הפרק, היו תקומות כאשר מוסרות המקום לא יכלו עוד לעמוד במני לחץ המחנות כמעצור קפריסין. במקרים אלה היתה באה ההכרעה מן הארץ אשר ציוותה על דרך סבלנית, תוך שמירה על דמות אנושית וציבורית-חלוצית של המחנות.

בתקופה החמורה ביותר, כאשר הוגפו השערים לחלוטין והכריטיס ניצבו על הגדרות כצבא אויב במלחמה, תקופה אשר איימה לפורר לאבק את שירי הכוח שנשתמר במעצור הממושך — הופיע הפלמ"ח כפורץ הפירצה וכיד המושפת — כאן...

המנהרות אשר שימשו מזמן את ההגנה בסחנות — דרכן הובנס בחלקו הציד הדרוש, דרכן הגיעו רוב השליחים של הפלמ"ח ודרכן הוגנבו קבוצות מגינים אל האניות שעגנו כנמל — מעומק המנהרות הגיה קתה אור חחרוש לרחכי המתנה.

מתוך התעוררות וימה הניעו המטפלים ברבר לירי מימוש הברית עם ירדנים מבין תושבי האי, אשר מתוך יהמם לשבויים, ליהודים קרבנות הפאשיוס ולפועלים בעלי-קוממיות, חשבו כי מהותם לעזור לבריחה. גילויים של הקרבה ואצילות-נפש הסניעו על הכרית חותם אמת של אהנה אנושית.

הוכנו מפות השטח ומקומות מקלט מתוך לגור, הובטחה הסירה "המיוחדת" להובלת אנשים, משלושים עד חמישים, אורגנה האספקה והבאת האנשים לתוך. יוצב הקשר החלל בהכנת קבוצות גדולות של שבעים עד מאה חברים לקראת היציאה, סוד קורס להעפלה, התכרים התאמנו כפתיתת הגדר, בהתמצאות בטביבה, בחשיכה.

הופעה המונית של יציאה בלחי-מאוריגנה ובלתי-מוכנה מהגדר הביאה כמכנה את כל המפעל. הבריטים התרו במעפילים בשפה הגרמנית ובה נאסר שכל המתקרב לגדר יקפח את חייו, היה מעשה ובחור זרק אבן — וגורה בבבו. עשרות מעפילים נאספו באי והושבו בבתי-הכלא אשר נתמלאו עד אפס מקום.

המחנות העסיקו להתחפר, הפעולה נעשתה בהתאמצות רצינית, מארבים הוצעו בכל "משלט" ממעם, ההגנה.

שני חברי פלמ"ח פקדו על המערכה, ריה אבק-השירפה נישא באויר, לילה לילה דעמו יריות, מתיחת ועצבנות בשתלטה על ציחיה המשמר לילי הורקוים, וכעבר ומן מה הופיעו מארץ-ישראל, הכובעים הירוקים, גודד, צידי ארסי, שהתאמנו במיוחד בנילוי הפורצים, אנשים שנתפשו, עונו הועברו למחנה אחר, עם הברית החיסול של מחנות קפריסין התחילו כנייהם הממונה הצבאי והממנה האזרחי על המחנות, האחד העריך את מספר הבורחים בחמישים איש והשני במאה. אולם בפתח המנהרה מצאו הבריטים בצד האזרחית הזמורים-סית, זהירות, מוקשים! את הכתוב: "סכאן נסתגנו החמישים, והחסרים — אל פיים וחמש מאות איש."

ובריחת האלפים האלה ראויה שתסופר ברבים — אף היא פרק במלחמת ישראל.

כרך י"ג

מרץ 1948 — אפריל 1949
אדר ב' תש"ח — ניסן תש"ט

(5)

ה ק י ב ו ן ה מ א ו ח ד
גדוד העבודה ע"ש יוסף טרומפלדור, קיבוץ עין-חרוד
קיבוץ "השומר הצעיר" ותנועות הנוער, קיבוץ עליה חלוציים, מעבר

